

*Den engelske Revolutions
socialhistoriske forudsætninger*

NOGLE HOVEDLINIER
I DEN HISTORIOGRAFISKE DEBAT
OM POSTREVISIONISMEN, MANNING-MODELLEN
OG HISTORIE FRA NEDEN

AF

ANDERS THOMSEN

*»... the labouring poor, both rural and urban,
played no part whatever in the Revolution except
as cannon-fodder for both sides...«¹*

Indtil for ganske nylig ville stort set alle faghistorikere uden forbehold tilslutte sig det synspunkt, at den engelske revolution 1640 og borgerkrig 1642 blev gennemført på de øvre samfundslags foranledning. Ifølge traditionen havde den overvejende del af befolkningen kun betydning for det historiske forløb i den udstrækning den blev *tildelt* en rolle af den sociale elite.

Der var endog en overgang tegn til at indsnævre fokus yderligere, da de såkaldte revisionistiske historikere beskrev revolutionens udspring i de intriger, der udspillede centralt ved hoffet. Revolutionen anså de kun for endnu et adelsoprør på linje med middelalderens baronkrige under Edward II og Rosekrigene.

Til grund for det »elitære« historiesyn lå den antagelse, at samfundet i socioøkonomisk forstand var stabilt i årene forud for revolutionen. Dertil kom, at revisionisterne ikke betragtede landbefolkningen – rig som fattig – som værende i stand til at forstå tidens egentlige politiske hovedemner. Landbefolkningens horisont var så begrænset, at det kun var muligt for

¹ L. Stone, *The Causes of the English Revolution 1529-1642*, London 1972, s. 145.

den at forholde sig til lokale spørgsmål af særdeles triviell og dagligdags art. Evnen til politisk bevidst handling var udelukkende forbeholdt en meget lille minoritet ved hoffet.²

Konsekvensen af denne historiografiske udvikling blev, at revolutionen i en socialhistorisk forstand blev nærmest uforklarlig. Det indebar, at revisionisterne nødvendigvis måtte se de historisk skelsættende begivenheder som udslag af tilfældigheder eller store personlighedens luner. Karakteristisk beskrev revisionisterne derfor også overgangen fra revolution til borgerkrig som nærmest en tilfældig begivenhed.

Først med udgivelsen af B. Mannings »The English People and the English Revolution« fik den revisionistiske fortolkning et egentligt modspil.³ I kontrast til revisionisterne opfattede Manning revolutionen som en konflikt med dybtliggende socialhistoriske årsager. Mannings kontroversielle tese var baseret på tre forudsætninger:

1) At det engelske samfund 50-100 år forud for revolutionen var præget af en social differentieringsproces med social ustabilitet til følge. 2) At følelsen af social utryghed udbredtes fra 1620-erne, da hidtil latente sociale konflikter blev åbenbare og af afgørende betydning for det revolutionære forløb – fra og med 1640. 3) Det var det engelske folks bevidste engagement, der pressede den engelske revolution og borgerkrig igennem – i den forstand at den sociale konflikt fastlåste den sociale elites *manøvermuligheder*.

Med udgangspunkt i Manning-tesen er det hensigten nedenfor at gendrive den revisionistiske »elitære« fortolkning i lyset af primært de sidste 10 års forskningsresultater.

I dette øjemed behandles først baggrunden for den socialhistoriske fortolknings krise. Herunder introduceres de problemkomplekser, der senere optog Manning i hans arbejde.

Derefter præsenteres Mannings socialhistoriske fortolkning. Den resterende del af artiklen er helliget en diskussion af Manning-modellen og de nye forskningsresultater. Således behandles debatten om omfanget af den engelske befolknings politiske aktiviteter og dens bevidsthedsniveau. Afslutningsvis redegøres der for sammenhængen mellem lokale produktionsforhold og loyalitetsmønstre under borgerkrigen.

² Væsentlige revisionistiske udgivelser om primært periodens politiske historie er: K.Sharp, *Faction and Parliament*, London 1979; C.Russell, *Parliaments and English Politics*, Oxford 1979; R.Ashton, *The English Civil War. Conservatism and Revolution*, 2nd ed. London 1989; J.Clark, *Revolution and Rebellion*, Cambridge 1986. Se også Russells seneste publikation, *The Fall of the British Monarchies 1637-42*, Oxford 1991.

³ B.Manning, *The English People and the English Revolution*, 2nd ed. London 1991. Første udgave 1976.

Den socialhistoriske fortolknings krise

Traditionelt har historikere, der har forsøgt at fortolke revolutionen som et socialhistorisk fænomen, hæftet sig ved de mulige langsigtede følger af Rosekrigene, reformationen og prisudviklingen fra begyndelsen af 1500-tallet. På den baggrund blev det oprindeligt hævdet af den økonomiske historiker R. Tawney, at revolutionen markerede en politisk tilpasning til den forskydning, der havde fundet sted i klassernes relative økonomiske styrkeforhold.

Lavadelen var den klasse eller det lag, der havde profiteret mest under de ny politiske og økonomiske konjunkturer. Følgelig identificerede Tawney lavadelen med revolutionens fortrøp. Derimod var højadelen den store taber. De højadelige havde sjældent indblik i deres godsers daglige drift, da de ikke forbandt deres rolle med det produktive liv. De opfattede sig selv om levemænd per definition – og indlod sig indbyrdes på en sand konkurrence i luksusforbrug. Konsekvensen blev på længere sigt, at højadelen alene var ladet tilbage med kæmpegæld og semifeudalt organiserede godser. Heraf fulgte, at højadelen af Tawney blev tillagt rollen som kontrarevolutionær. M.a.o. var borgerkrigen en kamp mellem en forarmet højadelig royalistisk lejr og en progressiv parlamentaristisk lejr – anført af den agrarkapitalistiske lavadel.⁴

Tawneys »Rise of the gentry«-teori stimulerede i løbet af 1950- og 60-erne megen debat og ny forskning. Efterhånden blev det klart, at den centrale påstand om at parlamentet og den royalistiske lejr hhv. repræsenterede lav- og højadelen ikke lod sig opretholde. Ligeså gjaldt det den besnærende idé om at en sådan konflikt afspejlede en modsætning mellem en kapitalistisk management-orienteret klasse og en halvfeudal klasse. I midten af 60-erne kunne Princeton-professoren L. Stone efter særdeles omfattende undersøgelser slå fast, at det ikke kunne bekræftes, at højadelen forarmes i årene forud for revolutionen. Nok tog det nogen tid før højadelen efterfulgte lavadelens eksempel og omlagde landbruget. Men fra 1620-erne var der stort set ingen forskel på de to lags aktivitet i så henseende. Dertil kom, at virkninger af efterslæbet afbødedes, idet højadelens udgangspunkt var bedre end lavadelens. I tider med befolkningsvækst og stigende jordpriser var det ganske simpelt utænkeligt, at store ejendomsbesiddere ikke ville få øget deres velstand.⁵

Iflg. Stone var der alene tale om en aristokratiets »krise« og ikke varige

⁴ R. H. Tawney, *Rise of the Gentry*, *Econ. H. R.*, 11, 1941.

⁵ L. Stone, *The Crisis of the Aristocracy*. Oxford 1965. S især kap. 4. – *The Causes of the English Revolution*, kap. 2.

forfald. Gennem en transformationsproces opgav højadelen sine traditionelle værdisæt til fordel for lavadelens idealer. Kun i militær og administrativ forstand undergik højadelens funktionsområde en radikal forandring. Højadelen var efter Rosekrigene ikke længere ansvarlig for de enkelte grevskabers organisering på disse felter.

Omtrent samtidig med at gentry-tesen syntes at have fået sit endelige grundskud, rettede lokalhistorikeren professor A. Everitt (University of Leicester) et angreb mod socialhistoriske fortolkninger *generelt*. Med lokalhistorisk udgangspunkt i grevskabet Kent skrev Everitt, at England i 1660 lignede »... a union of partially independent county states or communities each with its own distinct ethos and loyalty«. Denne analogi genfandt Everitt i gentrylagets karakteristika og erfaringsverden: »The social and political life of the vast majority of Englishmen was lived almost within the confines of their county – their country as they significantly called it«. ⁶

Everitt kunne herpå konkludere, at grevskabet var en økonomisk, social, juridisk og politisk enhed styret fra det sociale hierarkis top. I Kent var der ingen tegn på utilfredshed blandt de lavere sociale lag, da enclosureprocessen var bragt til afslutning allerede i senmiddelalderen. Dertil kom, at der stort set ikke fandtes klædeindustri i grevskabet. Dermed var der heller ikke noget grundlag for social krise, da denne sektor tabte terræn i 1620-erne.

Det var i det hele taget vanskeligt at forestille sig megen bevidst politisk aktivitet i grevskabet, eftersom selv lavadelen forekom at være uinteressert i, hvad der foregik i Westminster. Everitt beskrev da Kents involvering i borgerkrigen som påtvunget grevskabet udefra. I et lokal- og socialhistorisk perspektiv blev revolutionen derfor også uforklarlig.

Fra begyndelsen af 1970-erne syntes Everitts »County-Community«-teori at vinde udbredt tilslutning blandt lokalhistorikerne. De fandt det i stigende grad hensigtsmæssigt at studere borgerkrigstidens socialhistorie med udgangspunkt i grevskabet, der ansås for at udgøre en overskuelig miniaturemodel af det engelske samfund.

Manning-modellen og historie fra »neden«

Først med udgivelsen af Mannings hovedværk (udg. 1976) blev der nok en gang gjort et forsøg på at rehabilitere den socialhistoriske syntese. I

⁶ A. Everitt, *The Community of Kent and the Great Rebellion*. Leicester 1966. s.13. I samme tradition følger: A. Fletcher, *A County Community in Peace and War: Sussex 1600-1660*, London 1975; J. Morril, *The Revolt of the Provinces*, London 1976.

forhold til tidligere fortolkningsforsøg ændrer professor Manning (University of Ulster) fuldstændig fortolkningens fokus.

For det første lægger Manning mere vægt på de socialt dybtgående følger af befolkningsvækst, inflation og omskiftelige konjunkturer indenfor både landbrug og industri. For det andet betragter han ikke nogen bestemt social gruppering eller klasse som den dynamiske drivkraft i revolutionsperioden. Snarere hæfter han sig ved de sociale lags relationer til hinanden, og de forandringer disse relationer undergik under indtryk af den sociale differentieringsproces, der forekom som resultat af de omskiftelige konjunkturer. Endelig påpeger Manning, at der med kongens og højadelens overtagelse af lavadelens værdisæt ikke længere findes *en* socialelite, der lokalt kan være garant for social kontrol og stabilitet.⁷

Netop Stones teori om »aristokratiets krise« får ny relevans i lyset af Mannings og den moderne historieforsknings behandling af samfundsstrukturens udvikling. Med landbrugets markedsorientering knuses de resterende bånd mellem lokalsamfundet og overklassen (incl. peerage og gentry). Der blev derved *mulighed* for, at lagene under gentry-niveau kunne aktionere selvstændigt med den hensigt at få egne klagemål imødekommet. Der var rig anledning til social utilfredshed på landet, da kraftig befolkningsvækst og krisen i klædeindustrien yderligere bidrog til den underbeskæftigelse som enclosure allerede havde afstedkommet. Overskudsbefolkningen fandtes overalt, men var særlig udbredt i marginalområderne fx. i East Anglias marskområder og i de midt- og vestengelske skovområder. I disse områder var det muligt for den arbejdsløse at nedsætte sig – udenfor lavsvæsnet – som håndværker eller lønarbejder i tilknytning til klædeindustrien.

Manning fremhæver, at det eneste lag under gentry-niveau, der profiterede i disse år var yeomanry. Yeoman defineredes som den storbonde, der lige præcis dyrkede nok jord til, at han – selv i perioder med misvækst – kunne afsætte korn til markedet. Som det gjaldt for overklassen kunne yeomanryen også dårlig undgå at øge sin velstand i en tid med stigende kornpriser. Yeomen var dog ikke alene afhængig af landbrug. Karakteristisk var det, at de samtidig ofte var aktivt engageret i organisering af klædeindustrien lokalt.⁸

⁷ B. Manning, *The English People and the English Revolution*. Se især Introduction og kap. 6-7.

⁸ Den samfundsmæssige betydning af hel- og deltidsbeskæftigede lønarbejdere er naturligvis vanskelig at vurdere. Men iflg. den økonomiske historiker C. Clay er det sandsynligt, at »hundreds of thousands of families« var afhængige af lønarbejde. *Economic Expansion and Social Change. England 1500-1700*, vol. II, s. 31. Endvidere skønner socialhistorikeren K. Wrightson, at kun 30% af yeomen i East Anglia var analfabeter i 1564.

Yeomens store foretagsomhed samt det forhold, at de som kirkeværger, nævninge og landbetjente tog del i lokaladministrationen, betød, at de var i nærmere kontakt med lokalsamfundet end den egentlige overklasse. Overlegenhedsfølelsen blev forstærket i kraft af yeomanryens forbedrede læsefærdigheder, der var en betingelse for at opnå større politisk indsigt. For yeomanryen blev det almindeligt at se sig selv om lokalsamfundets naturlige ledere. Denne selvbevidsthed gav sig ideologisk tilkende gennem puritanismen, der vandt stor tilslutning blandt yeomen. Herom hedder det i Mannings hovedværk: »... puritanism inspired a concept of godliness that helped to create a selfconscious middle sort of people. It distinguished them from the poor on the one hand and from the rich on the other.«⁹ Manning betragter således puritanisme som en ideologisk legitimation af kapitalistisk foretagsomhed. Den puritanske udgave af calvinismen bragte yeomen i konflikt med både over- og underklassen, da læren på det bestemteste fordømte både overklassens ødsle levevis og underklassens mod på forlystelser og lejlighedsvis slendrian. I stedet vægtede puritanerne dyder, der bidrog til at fremme kapitalakkumulation, dvs. især sparsommelighed og hård arbejdsdisciplin. I kraft af dens socioøkonomiske position som middelklasse legemliggjorde yeomanryen dette ideal, og anså sig som de af Gud udvalgte. At de var udvalgte fandt puritanerne – specielt i England – sig forvissede om i og med de havde (økonomisk) succes i det jordiske liv.

Yeomen blev efterhånden overbevist om, at det var deres mission at sikre den puritanistiske sociale orden i lokalsamfundet. Denne bestræbelse førte til konflikten med kongen.

Fra 1620-erne skærpedes den sociale nød på landet. Det skete som nævnt gennem klædeindustriens krise og desuden ved kronens hårdhændede økonomiske politik i marginalområder, der gennem dræning og afskovning systematisk blev indvundet for landbrug. I reaktion på kronens aggressive politik opblussede uroen gentagne gange i sådanne dele af landet.

I årene forud for revolutionen lykkedes det yeomanryen, at anspore underklassens *klassehad* så det kom til udtryk i en *klassebevidst* puritansk revolution. Blandt revolutionens umiddelbare resultater var opgøret med kronens vilkårlige skattepolitik og restriktive erhvervs- og handelspolitik, der opfattedes som skadelig for klædeindustrien og beskæftigelsen.

For så vidt som revolutionen betød en bremse på Charles Is absolu-

Også »... Textile and clothing workers were relatively literate...«. Poverty and Piety in an English Village, London 1979.

⁹ The English People..., s.239.

tistiske tiltag, støttede overklassen Det lange Parlament. Men overklassen blev mere forbeholden, efterhånden som den revolutionære proces radikaliseredes under påvirkning af massedemonstrationer i London og overbringelser af bønskrifter fra provinsen. Det kom til udtryk ved, at en række centrale resolutioner og lovgivningsinitiativer i parlamentet vedtoges med et stadig vigende flertal i perioden 1640-42.

Overklassen, der alene havde sæde i parlamentet, deltes i, hvad Manning betegner Det royalistiske Ordensparti og Den folkelige Alliance. Denne splittelse gjorde kongen, der i 1640 var totalt isoleret, i stand til at vinde opbakning for krig i 1642. Kongen fik støtte fra den del af overklassen, der især følte sin sociale position truet af den folkelige aktivitet. Iflg. Manning fandt kongen særlig opbakning i de agrart tilbagestående egne i Vest- og Nordengland, mens parlamentet – under borgerkrigen – havde sine højborgere i de agrart veludviklede og ofte industrialiserede områder i det syd- og østlige England. I semif feudale egne af landet var overklassens sociale position nemlig så vel forankret, at den turde artikulere sin utilfredshed i aktiv opposition til parlamentet.

Oprindelig var »Manning-modellen« kun formuleret som en hypotese, da Manning i midten af 1970-erne endnu anså forskningens omfang for utilstrækkeligt til positivt at bekræfte hans fortolkning. Til at begynde med blev Manning-modellen derfor også mødt med ret voldsom kritik. Kritikken var særlig vendt mod Mannings beskrivelse af lagene under gentry-niveau som optændt af et klassehad, der undertiden endda manifesteredes ved klassebevidste aktiviteter. Ligeledes var Mannings teori om det regionale forhold mellem overklassen og middelklassen genstand for kritik.

På den baggrund forekommer det naturligt nedenfor at fokusere på debatten om landbefolkningens politiske aktiviteter og bevidsthedsniveau samt herunder at se nærmere på sammenhængen mellem erhvervsgeografiske forhold og loyalitetsmønstre.

Om landbefolkningens aktiviteter og bevidsthedsniveau

Traditionelt har historikere – over en bred kam – i deres arbejde ladet sig inspirere af den såkaldte Mousnier-model (opkaldt efter den franske socialhistoriker R. Mousnier). Mousnier-modellen beskriver lokalsamfundet på landet som knyttet sammen med vertikale bånd, der alene gør det muligt for en standslydig bondestand at handle på herremands ordre.

Især to historikers indsats må fremhæves som afgørende for, at Mousniers loyalitetsmodel ikke længere kan betragtes som værende i

overensstemmelse med 1600-tallets sociale virkelighed i England. B. Sharps studier har bidraget væsentligt til at illustrere, at *underklassen* i vid udstrækning var i stand til at trodse kongens og overklassens vilje og at aktionere i protest mod de forringede levevilkår. Og tilsvarende har D. Hirst sandsynliggjort, at et ret bredt udsnit af befolkningen *også* besad evnen til at handle klassebevidst. I dette afsnit vil omfanget af den brede befolknings aktiviteter og bevidsthedsniveau blive diskuteret med udgangspunkt i disse to historikers værker.

Præcis de marginalområder, der stod så centralt i Mannings værk, er i fokus i Sharps analyse. Med udgangspunkt i studier af de mange spredte uroligheder i midt- og vestengelske grevskaber argumenterer Sharp (University of California) også for, at den ejendomsløse overskudsbe-folkning – i perioden fra begyndelsen af 1620-erne til borgerkrigens udbrud – kom til at nære et indædt klassehad til overklassen. Klassehadet blev befordret af, at den elizabethanske socialpolitiske linje blev erstattet af en agrar og fiskal klassepolitik. Mens Elizabeth I gennem sin fattiglovgivning og erhvervslovgivning (incl. love om minimumsløn, prisloft og stop for enclosure) i tider med stigende fødevarepriser havde forsøgt at tage brodden af den sociale utilfredshed, tillod James I og især Charles I derimod uddrivelse i en periode med udbredt nød.

Den ny politik gav sig tilkende i perioden i en række uroligheder, der undertiden grænsede til egentligt oprør (fx. The Western Rising 1626-32). Fælles for disse uroligheder var, at uroen næsten altid var vendt mod overklassen generelt. Der var ikke tale om, at lokale herremænd førte an eller tilskyndede til optøjerne. Karakteristisk var det, at alle ejendomsbesiddere – små som store – fik rundhåndet compensation under landindvindingsprocessen. Det var derfor almindeligt, at enclosure fandt sted »by agreement«. De, der protesterede, var typisk de ejendomsløse – den tids *bz-ere* – der i al ubemærkethed havde nedsat sig som håndværkere eller lønarbejdere med lidt husdyr og gratis brænde til at supplere deres indtægt.

Når uomagerne forsvarede deres optræden skete det sædvanligvis med henvisning til, at overklassen havde svigtet sin feudale forpligtelse til at beskytte samfundets svageste. I erklæret opposition til Manning fremhæver Sharp, at befolkningens aktivitet alene var befordret af konservative feudale ideer, som historikeren E. P. Thompson har kaldt forestillingen om »moral economy«. At den brede befolkning af sindelag var samfundsbevarende indstillet, illustrerer Sharp ved at påpege, at befolkningen i de vestlige områder, der blev forsøgt afskovet, var neutrale i borgerkrigen. De havde simpelthen ikke den fornødne indsigt i politiske

anliggender til at forstå borgerkrigen i et principielt politisk perspektiv.¹⁰

Der har været rettet en del kritik mod Sharps teoretiske fordringsfuldhed. Det har været anført, at Sharps teori kun har gyldighed for de vestlige områder. Bl.a. har professor C. Holmes (Cornell University) indvendt, at enclosure i East Anglia blev gennemført uden skelen til lokale ejendomsbesidderes rettigheder. I marskområderne var der praktisk taget ingen gentry-elite. Dette betød imidlertid ikke, at urolighederne her ikke var organiseret af en social elite. Ligesom Manning påpeger Holmes, at yeomanryen tilbød det lederskab, der kunne give uroen politisk orientering. Slående forekommer det ikke alene, at marskområderne var udpræget på den parlamentariske side, men interessant er det nok så meget, at de af parlamentet godkendte projekter efter restaurationen blev gennemført uden nævneværdig modstand.¹¹

Var den brede befolkning så alligevel i stand til at handle på baggrund af politiske principper?

Spørgsmålet er vanskeligt at besvare tilnærmelsesvist fyldestgørende, da det kildemateriale, der belyser befolkningens forestillingsverden, er sparsomt. Derfor har historikeren D. Hirst (University of Washington) forsøgt at besvare spørgsmålet fra en utraditionel, men alligevel meget illustrativ vinkel. I sine bestræbelser på at komme nærmere et svar har Hirst indgående behandlet omstændighederne, hvorunder parlamentsvalg blev afviklet. I den forbindelse stiller han spørgsmålet, om det gentry-dominerede underhus virkelig repræsenterede folket? Overraskende nok påviser Hirst, at ca. 30% af den mandlige del af befolkningen havde stemmeret, da den opfyldte kravet om, at dens landejendom skulle kunne givet et afkast på 40 sh om året.

Imod Hirsts teori har det været indvendt, at selvom store dele af befolkningen afgav sin stemme, fandt der reelt kun få valgkampe sted. Denne iagttagelse har af flere historikere været anvendt til at forsvare Mousnier-modellens værdi. Iflg. disse historikere var befolkningen blot stemmekvæg, der gennem kåring bekræftede sin loyalitet overfor de sociale foresatte. MP-erne var i virkeligheden udvalgt før valgdagen, da den sociale elite normalt var enige om kun at stille to kandidater op til to sæder i underhuset. De tilfælde, hvor valgkampe udkæmpedes, udlægges af disse historikere som særtilfælde, der beklagedes af alle kandidater,

¹⁰ B. Sharp, *In Contempt of All Authority: Rural Artisans and Riot in the West of England*, L.A. 1980, s. 1-31, 125-145, 158, 264 n.9. E. P. Thompson, *The Moral Economy of the English Crowd in the Eighteenth Century*. Past & Present no. 50, 1971.

¹¹ C. Holmes, *Drainers and Fenmen: the Problem of Popular Political Consciousness in the Seventeenth Century*, s. 182-84. In: A. Fletcher m.fl. (red), *Order and Disorder in Early Modern England*, Cambridge 1985.

eftersom de afslørede den potentielt farlige splittelse i samfundets øvre lag.¹²

Hirst, C. Hill (Oxford) og senest R. Cust (University of Birmingham) har imod denne revisionistiske fortolkning anført, at den beskedne forekomst af valgkampe ikke i sig selv beviser, at befolkningen ikke tog bevidst del i den politiske proces. Afgørende var det imidlertid, at antallet af valg og valgkampe gennem 1620-erne var stigende, og at denne tendens kulminerede ved de to valg i revolutionsåret 1640. Den større hyppighed gav befolkningen politisk skoling og gjorde det muligt for befolkningen jævnlige at drage sine kandidater til ansvar, hvis de havde forbrudt sig mod deres valgløfter. Selv når overklassen ønskede at få en kandidat valgt, var den nødt til at finde en, der havde en uplettet fortid. Mange kandidater, der havde støttet kongens utraditionelle tvangslån og skattepolitik, erkendte derfor selv, at det ikke var umagen værd at stille op igen.¹³

I relation til Manning-modellen er måske det interessanteste i denne sammenhæng den sociale og erhvervsgeografiske kontekst, valgkampene blev afviklet under, og de *emner*, der særlig var i centrum lokalt under valgkampagnerne. Hirst kan bekræfte, at det særlig var i de semi-industrialiserede områder, at befolkningen var politisk aktiv. I de sydøstlige egne var der pga. ejendoms kvalifikationen for mange vælgere til, at det var muligt for overklassen at dominere politisk. Gentryen var nødt til at tage bestik af folkestemningen under valgkampagnerne. I de klædeindustrialiserede områder manifesteredes det ved, at kandidaterne konkurrerede om at være mest erhvervsvenligt stemt.

Under diskussion ovenfor om magtforholdene mellem overklassen og lagene under gentry-niveau blev det påpeget, at denne relation især havde betydning i forbindelse med studiet af lokale oprør og valgkampe. På den baggrund vil det være naturligt at stille spørgsmålet, hvilken betydning socialhistoriske mønstre havde i det videre perspektiv, dvs. ved borgerkrigens udbrud. Kort sagt: Hvem var loyal overfor hvem, og hvorfor?

¹² D. Hirst, *The Representative of the People*, London 1975. s. 105, 113-15, 142-43. M. Kishlansky, *Parliamentary Selection*, Cambridge 1986, s. 14-17. A. Fletcher, *Debate. Parliament and People in the Seventeenth Century England*. *Past & Present* no 98, s. 153.

¹³ C. Hill, »Parliament and People«. *Past & Present* no. 92, 1981, s. 110. R. Cust, *Politics and the Electorate in the 1620s*. In: R. Cust m.fl. (red) *Conflict in Early Stuart England*, London 1989, s. 156-57, 160.

Socialhistoriske forhold og loyalitetsmønstre

Som nævnt mener Manning, at den megen folkelige uro fremprovokerede borgerkrigens udbrud, da den medførte en splittelse af overklassen, hvorved Det royalistiske Ordensparti og Den folkelige Alliance opstod. I hovedtræk bekræfter de senere års lokalhistoriske studier Mannings kongstanke om, at *frygten* for pøblen var afgørende for denne splittelse. Alligevel har flere historikere, der i øvrigt har anerkendt Mannings teori om Den folkelige Alliances dannelse, taget forbehold overfor dele af Manning-teorien.

Konkret har A. Hughes og D. Underdown indvendt, at det er vanskeligt indenfor Mannings teori at forklare, at lederskabet af parlamentets lejr var rekrutteret fra overklassen, og at der eksisterede en folkelig royalisme. Hvis klassehadet var så udbredt, som Manning antyder, hvordan turde høj- og lavadelige da støtte et parti, der var dannet på grundlag af dette had? Og hvordan kunne en socialt aggressiv konge opnå støtte fra dele af den bondestand, han begik overgreb mod? Hughes og Underdown påpeger, at Mannings hang til økonomisk deterministisk fortolkning gør det vanskeligt at forestå disse to fænomener. I deres korrektiv til Manning-modellen har de lagt vægt på hhv. ideologiske og kulturelle faktorer.

Både Hughes og Underdown tager i deres analyse udgangspunkt i en græsning-skovbrug/agerbrugs-dikotomi. Med de erhvervsgeografiske mønstre fulgte særlige bosættelsesmønstre. Til de græs- og skovdækkede områder i Nord-Wiltshire, Sommerset, Warwickshire var knyttet de store »åbne« landsbyer, der var i fokus i Sharps studie. I de sydlige agerbrugsområder var det traditionelle lille landsbyfællesskab fremherskende. På det ideologiske plan var disse bosættelsesmønstre afspejlet i etiske forskelle, således at en mere individualistisk livsopfattelse var udbredt i nord. I disse områder var der god grobund for puritanisme, mens de sociale relationer i syd var kendetegnet ved et meget paternalistisk forhold mellem de øvre og lavere sociale lag. Dvs., at befolkningen i disse områder i ideologisk forstand kunne karakteriseres ved sin bevarelse af forestillingen om moral economy og de deraf følgende gensidige forpligtelser.

I overensstemmelse med Manning-tesen opfatter Hughes og Underdown altså erhvervsgeografi som havende en stor indflydelse på menneskets tankeverden. Forskellen består imidlertid i, at de ikke beskriver økonomiske forhold som i strengeste forstand determinerende for den sociale stillingtagen i 1642. I hvert fald i nogle sammenhænge gjorde det lokale sociale mønster det snarere muligt for den enkelte at tage

selvstændigt stilling på baggrund af en principielt funderet overbevisning.

Det gælder eksempelvis, når Hughes (University of Manchester) forsøger at forklare, hvorfor dele af den sociale elite var villig til at stille sig til rådighed for det parlamentariske parti i Warwickshire. I åben modstrid med Manning-modellen finder Hughes, at hele den sociale elite i det nordlige semi-industrialiserede Warwickshire af skræk for folkestemningen støttede kongen, mens den parlamentariske lejrs lederskab i grevskabet blev tilvejebragt af lord Brooke, der havde sine godser i det halvfeudale sydlige Warwickshire. Hughes beskriver Brookes støtte til parlamentet som værende motiveret af en personlige politisk og religiøs overbevisning – som han betragtede parlamentet som værende den naturlige forsvarer af.¹⁴

Tilsvarende accepterer Yale-professoren Underdown ikke Mannings noget mekanistiske opfattelse af underklassen som tvangsrekrutteret af den royalistiske hær i de tilbagestående agerbrugsområder. Også her var der tale om påvirkning fra ideologiske og kulturelle faktorer, der havde rod i årtierne før krigsudbrudet. Ved sin tilbøjelighed til at se store regionale områder som ensartede enheder overser Manning – iflg. Underdown – at der endda midt i det parlamentariske kerneland i det sydlige England fandtes royalistiske enklaver – og omvendt.¹⁵

Med udgangspunkt i den forfinede erhvervsgeografiske dikotomi, erkender Underdown, at landbefolkningen i de agrare områder udgjorde et rekrutteringsgrundlag for kongen. Underdown mener dog ikke, at motivationen alene lå i det økonomiske afhængighedsforhold, bondestanden stod i til herremanden. Snarere synes det som om befolkningen tog stilling *selvstændigt*, da kongen og parlamentet hhv. identificeredes som forsvarer og modstander af agrarsamfundets traditionelle værdier. For Underdown var revolutionen nok så meget en kulturel som en social, økonomisk og konstitutionel konflikt.

I de små landsbyfællesskaber var den bedste garant for social orden befolkningens deltagelse i og opbakning bag fællesskabet. Denne loyalitet blev bekræftet gennem deltagelse i fodboldkampe, øldrikning, majstangsfester og andre former for folkelig festivitas, der blev aktivt støttet af kongen. Omvendt blev det feudale kulturmønster nedbrudt i de socialt differentierede og industrialiserede marginalområder, hvor yeomanry-

¹⁴ A. Hughes, *Politics, Society and Civil War in Warwickshire*, Cambridge 1987, s. 17, 150-56. *The Causes of the English Civil War*, London 1990, s. 146.

¹⁵ D. Underdown, *Revel, Riot and Rebellion*, Oxford 1985, s. 44-73. Se også W. Hunt, *The Puritan Moment: The Coming of Revolution in an English County*, Cambridge, Mass. 1983.

eliten forsøgte at påtvinge den kapitalistiske tidsalders individualistiske arbejdsdyder. Yeomanryens bestræbelser viste sig i sidste instans kun at lade sig realisere gennem et voldeligt opgør med den konservative folkelige kultur og dens kongelige beskytter. I dette primært kulturhistoriske perspektiv ser Underdown krigsudbrudet.

Konklusion

Skal der i lyset af Manning-modellen gøres status over de seneste års forskning er det værd at fremhæve, at udbruddet af borgerkrigen ikke længere fremstår som uforklarlig i socialhistorisk forstand. Ved at påpege, at befolkningens aktivitet betingede periodens politiske historie, er det lykkedes for Manning at sammenkæde og forklare både optakten til revolution, krigsudbrudet og revolutionens radikaliserings fra midten af 1640-erne. Mannings hypotese om baggrunden for Den folkelige Alliances dannelse er i hvert fald sandsynliggjort. Tilsvarende må klassekampen – som en væsentlig drivkraft bag det historiske forløb – nu inddrages som en vigtig del af forklaringsnøglen.¹⁶

I modstrid med den klassiske marxistiske fortolkning er der dog intet der tyder på, at et bestemt socialt lag eller en klasse kan anses som den revolutionære fortrøp. Mindst tre sociale grupperinger kan gøre fordring på en sådan rolle, nemlig gentrypeeragelaget, yeomanrylaget og lagene under yeomanry-niveau. Disse sociale lag havde alle en betydning, der var afhængig af, hvilke geografiske områder og konkrete etaper af revolutionsperioden, der er i søgelyset.

¹⁶ Det ligger udenfor de foreliggende rammer at behandle Manning-modellen i en nærmere teoretisk kontekst. Alligevel er det rimeligt at bemærke, at marxistiske teoretikere heller ikke under henvisning til Manning-modellen kan undgå de i denne sammenhæng efterhånden klassiske problemer med at få selve begrebsapparatet til at stemme overens med den historiske virkelighed. Blandt faghistorikerne hersker der idag noget nær konsensus om, at overgangen fra feudalisme til kapitalisme indtraf flere århundreder, før den engelsk revolution udbrød. Allerede i senmiddelalderens England var produktionsforholdene i landbruget af kapitalistisk karakter.

Tilsvarende er der heller ikke længere i webersk forstand belæg for, at kapitalismen først vandt fodfæste, efter at calvinismen som en »kapitalistisk ånd« havde vundet udbredelse og gødet jorden for en borgerlig revolution. Forskning i familiemønstre, befolkningsmobilitet og ejendomsmarkedet indicerer, at en sådan »ånd« allerede prægede middelalderens katolske England. R. Brenner, *Bourgeoisie Revolution and Transition to Capitalism*. In: A. L. Beier m.fl. (red), *The First Modern Society*, London 1989, A. Macfarlane, *The Origins of English Individualism*, Oxford 1979.

Fænomenet »postrevisionism« er behandlet bredt i mit speciale, »Postrevisionismen og debatten om Den engelske Revolutions karakter«. (Københavns Universitet 1991). En mindre del af den litteratur, der her er anvendt, har været anmeldt i Knud J. V. Jespersens kortfattede artikel, *Den Engelske Borgerkrig*, *Nyt fra historien* XXXVII, 1988.

Selvom de moderne socialhistorikere nu i øvrigt kan bekræfte teorien om den parlamentariske lejrs folkelige grundlag, forholder de sig dog kritiske til andre aspekter af Manning-modellen. Kritikerne har påvist, at det faktum at overklassen også tilvejebragte den parlamentariske lejrs lederskab kun kan forklares, hvis ideologiske faktorer indgår i den samlede fortolkning. Ligeledes forhindrer Mannings økonomisk deterministiske orientering ham i at forstå den folkelige royalisme som fænomen.

Det hører således til Mannings største fortjenester at have bidraget afgørende til at opløse det skel mellem politisk og socialhistorisk forskning, der en overgang hindrede »tværfaglig« syntesedannelse. I meget af den moderne socialhistoriske historieskrivning er mennesket tildelt en rolle i historien som et bevidst handlende væsen. Det er derfor ikke længere almindeligt – som i den revisionistiske tradition – at reducere mennesket til et grisk og irrationelt væsen, der kun handlede efter personlig vinding og knap forstod de umiddelbare konsekvenser af sin handlen. Det må bestemt betragtes som et stort fremskridt.